

виховання відповідальних, доброзичливих та співчутливих громадян, здатних до конструктивної взаємодії у суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Кн. 1 : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ : Либідь, 2003. 280 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Кн. 2 : Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. Київ : Либідь, 2003. 344 с.
3. Кузьменко В. В. Теорія і методика виховання гуманізму в учнів молодших класів. Київ : Педагогічна думка, 2010. 320 с.
4. Пироженко Л. В. Виховання гуманних взаємин у дітей : навчально-методичний посібник. Київ : Освіта, 1997. 172 с.
5. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ : Радянська школа, 1974. 255 с.

Оксана Писарчук

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри освітології та педагогіки

Західноукраїнський національний університет

Ростислав Руденський

здобувач третього рівня вищої освіти (PhD)

кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти

Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка

ВПЛИВ ГУМОРУ НА РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Формування особистості здобувача дошкільної освіти засобами гумору є предметом українських (Т. Валентьева, Н. Гавриш, О. Писарчук, І. Попова, В. Чайка та ін.) та зарубіжних досліджень (L. Barnett, D. Bergen, R. Martin, P. McGhee). Сучасні підходи щодо використання гумору як засобу навчання і виховання старших дошкільників науковцями і методистами узагальнюються в тому, що його потенціал реалізується у формуванні художньо-образного мовлення дітей (А. Богуш, Н. Гавриш, А. Коваленко, І. Попова), засобу врегулювання конфліктних ситуацій між дошкільниками та розвитку у них soft skills (Л. Гладун, О. Писарчук), розвитку позитивних мотивів пізнання, учіння, зокрема в умовах дистанційного навчання (О. Писарчук, В. Чайка, О. Чикурова, О. Янкович) [1; 3; 5]. Актуальною залишається проблема визначення розвитку почуття гумору в дітей-дошкільників у контексті їх загального розумового розвитку, формуванні їх пізнавальної активності. Передусім, для розробки методики формування почуття гумору в старших дошкільників необхідно дослідити та узагальнити психологічні аспекти реалізації зазначених двох процесів (формування пізнавальної активності та формування у них почуття гумору): як саме ці процеси протікають в загальному розвитку психіки дитини, чи зливаються вони, коли і як диференціюються, взаємозбагачуються тощо. Для того, щоб з'ясувати ці взаємовпливи звертаємось до теорії розвитку інтелекту Ж. Піаже, та розвитку почуття гумору в контексті загального розумового розвитку П. Макгі [9; 10]. Наше дослідження базується на зазначених концепціях

науковців з кількох причин: Жан Піаже та Пол Макгі були віковими психологами-науковцями, чиї дослідження базувалися на експериментальних даних з дітьми раннього та дошкільного віку; теорія П. Макгі базується на наукових поглядах Піаже щодо розвитку інтелекту дітей-дошкільників як системи ментальних схем про світ (уявлень, понять, фактів, знань та ін.), чим і надає теорії Піаже подальшого розвитку в частині асиміляції схеми. Отже, погляди науковців не просто збігаються, а навпаки, взаємодоповнюються, що відображає цілісний підхід у дослідженні формування почуття гумору в контексті формування пізнавальної активності старших дошкільників.

Згідно з концепцією Ж. Піаже, сприймаючи нову інформацію, вона може не узгоджуватися із наявною в інтелектуальному досвіді дитини ментальною схемою. Щоб надати сенсу, осмислити (зрозуміти) цю невідповідність, дошкільник може навести інше (хибне, помилкове) пояснення, щоб вона відповідала наявним ментальним схемам інтелекту (асиміляція – термін Піаже), або ж змінити схему так, щоб вона могла охоплювати в себе нову інформацію (акомодация – термін Піаже) [10]. Таким чином збагачується життєвий досвід дитини, інтелект, невідповідність вичерпується формуванням нового уявлення, знання. Розвиваючи цей підхід, П. Макгі стверджував, що осмислення невідповідностей, у процесі пізнання, може відбуватися у двох напрямках: «асиміляція в реальності» (реальна, правдива, більш серйозна) та «асиміляція в уяві» (ігрова, базована на вдаванні та уяві) [9]. Другим напрям, згідно з Макгі, і є сутністю прояву гумору у дітей, адже вони реагують на відповідність (новизну, нову інформацію), жартома застосовуючи неправильні ментальні схеми, уявлення до об'єктів, оперуючи ними, вдаючи їх за інші. Важливо, що при асиміляції в уяві схема не змінюється докорінно чи постійно, як при асиміляції в реальності, а тимчасово застосовується неправильно. Тобто, показником може виступати усвідомленість старших дошкільників у цілеспрямованому застосуванні невідповідності. Під усвідомленістю старших дошкільників у цьому контексті розуміємо і беремо до уваги їх пізнавальну активність (ініціативність, цілеспрямованість, самостійність).

Пізнавальна активність старших дошкільників, у нашому розумінні, це «вид загальної соціальної діяльнійшої активності особистості дитини 6(7) року життя, яка формується у різних видах діяльності, ними збагачується, ускладнюється і переходить від менш до більш якісного рівня у формі реальної (функціонуючої) та потенційної (ситуативної)» [6, с. 217]. У процесі пізнання навколишнього світу й реалізується пізнавальна активність старших дошкільників, у просторі усіх специфічно дитячих видів діяльності. Важливого значення для формування почуття гумору у старших дошкільнят займає вплив педагога на мотиваційний компонент пізнавальної активності. Педагогам варто визнати той факт, що ефективне навчання дошкільнят відбувається виключно на позитивних мотивах учіння, тому «навчання повинно базуватися на справжньому інтересі, на досягненні успіху, на переживанні радості пізнання» [1, с. 54].

Невідповідність інформації трактуємо як відхилення чи відмінність від звичайних очікувань (уявлень) – когнітивні схеми, ментальні репрезентації, збережені в пам'яті. З огляду на це, такою невідповідністю є як повністю новий об'єкт, предмет чи явище для дитини, чи їх окрема ознака, аспект, сторона тощо.

Вважаючи невідповідність обов'язковим компонентом гумору, Р. Мартін стверджує, що «діти, як і дорослі, схильні жартувати з об'єктів чи подій, які не відповідають набутих у них схемам» [8, с. 275]. У процесі збагачення життєвого досвіду, розширення ментальних схем, уявлень, знань про події і явища навколишнього світу змінюється і ті, які діти сприймають як кумедні, смішні, невідповідні. Узагальнюючи досвід різних педагогів, дослідники (О. Писарчук, В. Чайка) зауважують, що «пізнавальний гумор, всебічно сприяє розширенню пізнавальних інтересів і впливає на зміцнення оптимістичного, радісного ставлення до учіння» [5, с. 45].

У цьому процесі і виявляється «складна природа гумору, зумовлена синтетичними поєднаннями комунікативної, емоційної та інтелектуальної сфери, особистісними рисами здобувачів, соціокультурними умовами їх формування» [1, с. 52]. Таким чином, формування почуття гумору у старших-дошкільників відбувається паралельно, у цілісному контексті їх пізнавального розвитку.

У період 6(7) року життя суттєвого значення набуває перехід від передопераційної до стадії конкретних операцій мислення дітей, адже старші дошкільники готуються до набуття нової соціальної ролі – здобувача початкової освіти, у них формується готовність до систематичного шкільного навчання. Розвиток пізнавальної активності переходить на новий вищий рівень, адже дитина оволодіває новими способами пізнання довкілля, збагачується якісно «інструментальний компонент пізнавальної активності» [6, с. 219]. Мисленнєві операції стають зворотними, одночасними, можуть виконуватися повністю у внутрішньому плані, не потребуючи матеріальної чи візуальної опори. Таким чином, змінюється соціальна ситуація у розвитку особистості дитини. В іншому дослідженні ми доводили, що «у здобувачів дошкільної та початкової освіти ці здатності перебувають на стадії інтенсивного формування, що зумовлює причину постійного супроводу діяльності педагогом-фасилітатором, в якій чільне місце належить активності самого здобувача» [7, с. 86]. Старші дошкільники, а завтра майбутні першокласники, опиняться в новому колективі, чи то у групі з підготовки до школи, чи то у колективі першокласників. З огляду на це, дітям цього віку стають доступними нові способи формування, підтримки міжособистісних взаємин, і що не менш важливо – нові способи врегулювання непорозумінь між ними, конфліктів. Розвиваючи навички вдаваної поведінки, перевтілення, зміни образу поведінки у театралізовану діяльність доречно інтегрувати елементи гумору, і тоді вона «сприятиме створенню позитивно-емоційної сфери у дитячому колективі, формуванню почуття гумору у здобувачів освіти, швидкій соціалізації, легкому засвоєнню правил і норм поведінки і надовго залишиться в пам'яті» [4, с. 142]. У цьому контексті об'єктивується «ще одна проблема в застосуванні гумору: дуже тонка межа між доброзичливим сміхом і глузуванням» [3, с. 221]. І хоча старшим дошкільникам доступними стають різні форми гумору (жарт, анекдот, каламбур, загадка, дотеп), та все ж невинуватиме насміхання серед дітей є помітним явищем. Погоджуючись із думкою Р. Мартіна, що навіть така зворотна, негативна сторона гумору як соціокультурного феномена має місце в суспільстві і те, що в дошкільному дитинстві глузування також спричинене невідповідністю,

відсутністю ментальних схем у досвіді [8], ми звертаємо увагу на провідну роль педагога-фасилітатора, який повинен гуманістично організувати процес оволодіння нормами і правилами поведінки, позитивного й доброзичливого ставлення між дітьми. Оскільки, як ми зазначали в іншому дослідженні, «фасилітувати можна лише міжособистісну взаємодію, яка реалізується в різних формах (в парах, малих групах, підгрупах, командах) та видах діяльності (спілкування, гра, навчання, проєктна діяльність та ін.)», то це й зумовлює висновок про те, що формувати почуття гумору можна в міжособистісній взаємодії дітей у всіх видах діяльності: і під час навчальних занять у ЗДО, і прогулянок, дидактичних іграх, театралізаціях тощо [7, с. 86].

Отже, процеси формування почуття гумору та розвитку пізнавальної активності у старших дошкільників відбуваються у розвитку паралельно, взаємозбагачуючись, зокрема на етапі переходу від наочно-образного до абстрактного мислення. Суттєвим у цьому роль педагога-фасилітатора, який скеровує, організовує процес міжособистісної взаємодії дітей 6-7-ми років для запобігання використання недоброзичливого гумору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Писарчук О. Використання гумору в умовах дистанційного навчання учнів початкової школи. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Педагогіка. Психологія»*. Випуск 1. 2022. С. 51-61.
2. Писарчук О. Розвиток інтелектуально-емоційної сфери старших дошкільників та учнів початкової школи засобами гумору. *Актуальні питання гуманітарних наук: Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2023. Випуск 62. Том 2. С. 268-272.
3. Писарчук О. Т., Янкович О. І., Гладюк Т. В. Гумор в історії освіти й педагогіки: використання ідей в умовах сучасних суспільних викликів. *Педагогічний альманах*. 2023. Випуск 54. С. 220-228.
4. Писарчук О. Т., Гладун Л. В. Гумористична театралізована діяльність як засіб формування soft skills в дошкільній та початковій освіті. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка та соціальна робота»*. 2023. Випуск 1 (52). С. 141-147.
5. Писарчук О., Чайка В. Психолого-педагогічний потенціал гумору як засобу навчання і виховання учнів початкової школи. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: педагогіка*. 2021. № 2. С. 41-49.
6. Руденський Р. Пізнавальна активність старших дошкільників: сутність, структура, вікові особливості. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. 2024. Випуск 1 (54). С. 214-222.
7. Руденський Р., Писарчук О. Реалізація фасилітаційного підходу у формуванні пізнавальної активності здобувачів дошкільної та початкової освіти. *Гуманітарні студії: історія та педагогіка*. 2024. Випуск 1(7). С. 70-89.
8. Martin, A. R. (2007). *The psychology of humor: an integrative approach*. Elsevier Inc.
9. McGhee, P. E. (1979). *Humor: its origin and development*. San Francisco, CA: W. H. Freeman.

10. Piaget, J. (1952). *The origins of intelligence in children*. International Universities Press, Inc. New York.

Ольга Чикурова

*доктор філософії (PhD) з початкової освіти,
старший викладач кафедри освітології і педагогіки,
Західноукраїнський національний університет*

Оксана Добровольська

*директор Тернопільської загальноосвітньої школи
I-III ступенів №14 ім.Б.Лепкого*

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ В ПОЧАТКОВІЙ ОСВІТІ

У більшості українських шкіл домінує формальний підхід до освіти. Його мета – чітко та структуровано передати знання учням. З одного боку, формальна освіта дає чітку базу інформації. Вона часто зосереджується на запам'ятовуванні означених відомостей, що не завжди дає учням можливість застосовувати їх у реальному житті. Проте досі недостатня увага приділяється розвитку навичок критичного мислення, вирішення проблем, творчості та комунікації, які є важливими для успіху в сучасному світі.

“Неформальна освіта заснована на інтересі дитини до навчання. У неформальному підході до освіти дитина – на першому місці. Контрольних робіт за неформального підходу немає, а ефективність освіти вимірюється тим, чи хоче дитина навчатися далі та самостійно розвиватися. Ще 10 років тому неформальний підхід в Україні існував лише поза школою – в деяких гуртках або центрах позашкільної освіти. Зараз цілковито протиставляти неформальну освіту шкільній зовсім неправильно. Навпаки: неформальний підхід варто інтегрувати в шкільну освіту” [2]

Неформальна освіта, як і формальна, може й повинна використовувати інноваційні методи та підходи, щоб бути максимально ефективною та цікавою для учнів. Застосовуючи їх, педагоги неформальної освіти можуть зробити навчання більш продуктивним, цікавим та корисним для здобувачів. О. Писарчук зазначає, що “синтез інноваційної діяльності і освітнього процесу є важливим засобом формування уявлень, знань, умінь, навичок сучасного мислення, що відображають цілісне бачення картини світу, в якому всі сфери життєдіяльності взаємопов'язані, взаємозумовлені, взаємоінтегровані” [3].

Інноваційні підходи до організації неформальної освіти сприяють розвитку в учнів критичного мислення, творчості та вміння застосовувати знання на практиці. Вони акцентують увагу на особистісному розвитку, емоційному інтелекті та соціальних навичках. Серед інноваційних методів, які впроваджують у неформальну освіту, є інтерактивні методи навчання, методи проєктно-орієнтованого навчання, навчання через досвід, фасилітації та використання цифрових технологій. Розглянемо їх.

Інтерактивні методи навчання є однією з ключових складових неформальної освіти, спрямованої на активне залучення дітей до процесу